

PHEGEA

driemaandelijks tijdschrift van de
VERENIGING VOOR ENTOMOLOGIE
van de
Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen

Redaktieadres : W. De Prins, Diksmuidelaan 176, 2600 Berchem. Tel. : 031-22.02.35

JAARGANG 6

April 1978

Nummer 2

SYSTEMATIEK EN NOMENKLATUUR

Vele entomologen (maar ook zoölogen en botanisten) klagen voortdurend over de wijzigingen in de Latijnse namen van planten en dieren. De meesten begrijpen het waarom en het hoe niet van deze veranderingen. Daarom een beetje uitleg, waarbij ik me zal beperken tot voorbeelden uit de vlinderwereld omdat de meeste leden van de vereniging zich met deze orde bezighouden.

Onder systematiek verstaat men, eenvoudig gezegd, de indeling van de verschillende soorten in groepen. Deze groepen kunnen dan weer samengebracht worden in groepen van een hogere orde. Zo worden bijvoorbeeld de verschillende soorten koolwitjes samengebracht tot het geslacht of genus Pieris. Het geslacht Gonepteryx bevat de citroenvlinders. Beide geslachten worden, met nog andere zoals Leptidea, Anthocharis, Colias enz., samengevoegd tot de familie Pieridae. Deze vormt op haar beurt, samen met andere families zoals Nymphalidae, Noctuidae, Pyralidae de orde Lepidoptera (schubvleugeligen, vlinders). En samen met de Coleoptera, Hymenoptera, Diptera enz. vormen de Lepidoptera de klasse der Insecta enz.

Een voorbeeld van de verschillende systematische categorieën :

Stam	Phylum	Arthropoda	Geleedpotigen
Klasse	Classis	Insecta	Insekten
Orde	Ordo	Lepidoptera	Schubvleugeligen
Familie	Familia	Lycaenidae	Blauwtjes e.d.
Geslacht	Genus	Lycaena	Vuurvlinders
Soort	Species	dispar	Grote Vuurvlinder
Ondersoort	Subspecies	batava	Nederlands ras

Tussen deze hoofdcategorieën bestaan er nog vele tussenafdelingen zoals onderorde, superfamilie, onderfamilie, tribus, ondergeslacht enz.

Onder nomenklatuur verstaat men de benoeming van deze verschillende groepen. Simplistisch kan men dus zeggen dat de systematiek zich bezig houdt met de indeling in groepjes en de nomenklatuur met het geven van namen aan die groepjes.

Nu is deze nomenklatuur aan een heleboel regels onderworpen. Deze regels zijn samengevat in de "Internationale Regels voor de Zoölogische Nomenklatuur", vastgelegd door het 15de Internationale Kongres voor Zoölogie (Londen, 1958, gepubliceerd op 6 november 1961).

Even een uitwijding over deze regels. Het doel ervan is de eenvormigheid en de stabiliteit van de zoölogische nomenklatuur te waarborgen. De eerste uitgave van de Regels verscheen reeds in 1905. Tijdens verscheidene daaropvolgende kongressen werden veranderingen, vervangingen en nauwkeuriger formuleringen aangebracht. In 1961 werd een volledig nieuwe, herwerkte uitgave gepubliceerd, waaraan door het Internationale Kongres voor Zoölogie, Washington 1963, nog enkele veranderingen werden gebracht. De huidige regels bestaan uit 87 bindende artikels en 5 appendices (b.v. het latiniseren van geografische namen, het samenstellen van nieuwe namen enz.).

Als algemene regel (prioriteitsregel) geldt dat de oudste naam (dus de eerst gepubliceerde) geldig is, en dat alle namen die later gebruikt werden voor dezelfde soort er synoniem van worden. Zo beschreef Hübner in 1800 de soort euphemus, maar Bergsträsser had dezelfde soort reeds in 1779 teleius genoemd. Deze laatste naam moet dus gebruikt worden, en de naam van Hübner wordt er een synoniem van.

Dit lijkt zeer eenvoudig, maar dikwijls rijzen er moeilijke problemen. Zo zijn sommige oude boeken helemaal niet gedateerd. Men moet dus ergens anders trachten te weten te komen wanneer ze werden uitgegeven. Dit kan door de korrespondentie na te pluizen van entomologen die over het toenmalige nieuwe boek schreven, de advertenties in de tijdschriften, gegevens uit de archieven van de uitgevers enz. Zeer moeilijk wordt het wanneer een boek niet ineens, maar in gedeelten werd uitgegeven; elk deel dient dan voorzien te worden van een aparte datum. Nog problematischer wordt het wanneer ook op deze verschillende deeltjes geen datum voorkomt. Dit was b.v. het geval bij de werken van J. Hübner. Daarom heeft Hemming een studie in twee dikke delen gepubliceerd waarin de juiste verschijningsdata van de werken van Hübner worden vastgesteld.

Een ander probleem ontmoet men wanneer twee (of meer) boeken werden uitgegeven in hetzelfde jaar, zonder verdere vermelding van de juiste verschijningsdatum. Dit was o.a. het geval met Denis en Schiffermüller enerzijds en Fabricius anderzijds. Een speciale commissie heeft dan uitgemaakt dat het werk van Denis en Schiffermüller prioriteit bezit boven het andere.

Als uitgangspunt voor de nomenklatuur geldt de tiende uitgave van Linnaeus' "Systema Naturae", 1758. Nu moet men alle andere boeken, maar ook alle tijdschriftenartikels waarin nieuwe namen worden gebruikt, daarachter kronologisch rangschikken. Het is al zonder meer duidelijk dat dit een ontzaglijke bibliotheek veronderstelt. Maar er is meer dan dat. Om te weten of een nieuw gebruikte naam wel degelijk een

nieuwe soort aanduidt, of slechts een synoniem is, moet men beschikken over alles wat er over die bepaalde groep bekend is. Zelfs alleen maar voor de vlinders is dit niet meer door één mens te verwezenlijken, omdat in deze orde reeds honderdduizenden namen te behandelen zijn.

Slechts kleinere systematische groepen (een familie, een geslacht) kunnen door specialisten bestudeerd worden. En meestal blijven er dan nog problemen bestaan omdat sommige oude beschrijvingen onvolledig of onduidelijk zijn, of omdat er te weinig vlinders konden onderzocht worden. Zo zijn er voortdurend veranderingen in de nomenclatuur, enerzijds door het ontdekken van oudere namen in de literatuur en anderzijds door de uitbreiding van onze kennis van een bepaalde vlindergroep. De stabiliteit van de zoölogische nomenclatuur komt zodanig slechts langzaam tot stand. Maar eenmaal dat de geldige namen zijn vastgesteld, zouden ze door alle lepidopterologen moeten gebruikt worden. Zo is het jammer dat Forster in een standaardwerk als "Die Schmetterlinge Mitteleuropas" in 1977 nog steeds de oude naam Sterrhä Hübner gebruikt, hoewel Fletcher reeds in 1966 aantoonde dat die naam een synoniem is van Idaea Treitschke.

De naam van een familie en een geslacht bestaat uit één woord (uninomiaal). De naam van een soort bestaat uit twee woorden (binomiaal). Het eerste daarvan is steeds de geslachtsnaam, het tweede de soortnaam. In recentere tijden gebruikt men ook de trinominale nomenclatuur, waarbij het derde woord de ondersoort aanduidt. De geslachtsnaam wordt steeds met een hoofdletter geschreven, de soortnaam daarentegen steeds zonder, b.v. Pieris brassicae. Achter de soortnaam wordt best ook nog vermeldt wie de soort beschreef : Aporia crataegi Linnaeus. Maar deze auteur plaatste de soort niet in het geslacht Aporia. Om nu aan te tonen dat ze verzet werd, plaatst men de auteursnaam tussen haakjes, hoewel dit niet verplicht is. Eventueel kan men er ook de datum van de beschrijving bijvoegen : Aporia crataegi (Linnaeus, 1758).

In geval van ondersoorten geeft men alleen de auteur van de laatste naam aan : Mellicta athalia athalia (Rottemburg) en Mellicta athalia celadussa (Fruhstorfer). In een doorlopende tekst mag men de auteursnaam weglaten om de tekst niet nodeloos te verzwaren. Als men dikwijls dezelfde soort vermeldt, mag men bovendien de geslachtsnaam afkorten of weglaten : M. a. athalia. Om in een drukwerk aan te geven dat het om Latijnse namen gaat, moeten deze woorden cursief gedrukt of onderstreept worden.

De vorming van de namen zelf is ook aan een heleboel regels onderworpen. Zo worden de familienamen afgeleid van de naam van een geslacht uit die familie. Men neemt de stam van de geslachtsnaam en voegt er de uitgang -idae aan toe (b.v. : Noctuidae, afgeleid van Noctua; Papilionidae, afgeleid van Papilio). Hetzelfde geldt voor de namen van onderfamilies, die de uitgang -inae krijgen (b.v. : Pierinae, Coliadinae, Leptodeinae). Een tribusnaam eindigt steeds op -ini (b.v. : Theclini, Lycaenini).

Voor elke naam van deze verschillende categorieën (familie, onderfamilie, tribus) moet een typegeslacht aangeduid worden. Bij de beschrij-

ving van nieuwe soorten moeten type-exemplaren vastgelegd worden, zodat het bij latere betwisting steeds mogelijk is terug die dieren te onderzoeken, die door de auteur gebruikt werden bij de oorspronkelijke beschrijving. Soms beschikt de auteur slechts over één exemplaar, maar gewoonlijk wordt een nieuwe soort (of ondersoort) beschreven als er verscheidene exemplaren verzameld werden. Maakt de auteur nu geen onderscheid tussen al deze exemplaren, dan noemt men ze de syntypen. Maar meestal duidt de auteur van de nieuwe soort één bepaald dier aan als type voor die soort. Dat exemplaar is dan het holotype, en de andere exemplaren van de typereeks zijn paratypen. De term allotype duidt de andere sexe van het holotype aan. Als de oorspronkelijke auteur uitsluitend syntypen vastlegde en dus geen holotype, kan men uit die serie later één exemplaar kiezen. Dat exemplaar heet dan het lectotype. De andere exemplaren van de reeks zijn paralectotypen. Als nu het holotype en de paratypen, of alle syntypen verloren zijn geraakt of vernield werden, dan kan men een neotype vastleggen.

Men komt bij het lezen van entomologische literatuur, vooral dan systematische of taxonomische werken, dikwijls de termen "sensu", "sensu auct." en "nec" tegen. Daarom enige uitleg.

"sensu" betekent : in de zin van, in de betekenis die een bepaalde auteur eraan geeft enz. Zo leest men in de Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera : Eupithecia haworthiata Doubleday, 1856 (isogrammaria sensu Herrich-Schäffer, 1848), hetgeen dus betekent dat Doubleday en Herrich-Schäffer dezelfde soort onder ogen hadden. Herrich-Schäffer dacht echter dat deze soort reeds in 1828 door Treitschke beschreven was als isogrammata. (Hij veranderde alleen de uitgang). Maar Treitschke bedoelde met zijn naam een heel andere soort, nl. E. plumbeolata Haworth, 1809. De naam isogrammata (of isogrammaria) wordt dus door de meeste auteurs gezien als een synoniem van plumbeolata, alleen in de zin van Herrich-Schäffer wordt hij gebruikt als synoniem van haworthiata.

"sensu auct." is de afkorting van "sensu auctorum" en betekent iets gelijkaardigs, nl. dat vele, zoniet alle auteurs een naam verkeerd interpreterden. Zo gebruikte haast iedereen de naam Crambus culmellus Linnaeus, 1758 voor de soort die nu Agriphila straminella Denis & Schiffermüller, 1775 heet. Linnaeus bedoelde er echter Crambus hortuellus Hübner, 1796 mee, zoals Bleszynski aantoonde door het type-exemplaar van Linnaeus te onderzoeken. Linnaeus' naam is ouder en moet dus hortuellus vervangen. Als synoniem van A. straminella schrijft men "culmella sensu auct."

"nec" betekent en niet, maar niet. Lempke beschreef in 1953 Aporia crataegi transiens, maar Alpheraky gebruikte die naam reeds in 1897 voor een andere ondersoort uit het genus Aporia. Daarom veranderde Lempke zijn naam in 1974 in transitoria, waarvan transiens Lempke dus een synoniem is, en niet transiens Alpheraky.

W.O. De Prins